

A feltétel nélküli alapjövedelemről

Ideológiai vízió, szociálpolitikai gordiuszi csomó átvágása, vagy korunk gazdasági kihívásra társadalompolitikai válasz?

Bevezetésként tisztázzuk, miről is lesz szó az alábbiakban: az állam minden polgárának havi rendszerességgel megélhetését biztosító azonos összeget fizet, függetlenül attól, hogy az (1) rendelkezik-e a jövedelemmel (vagy vagyonnal) és milyen mértékűvel, továbbá (2) képes-e és/vagy akar-e egyáltalán munkát vállalni azért, hogy jövedelemre tegyen szert. E jövedelmet kézhez kapni minden állampolgárt feltétel nélkül – hacsak az állampolgárság meglétét nem tekintjük annak – megillető alapjog. Ez a feltétel nélküli alapjövedelem, mint korlátozhatatlan állampolgári jog.

Az első probléma, hogy a jövedelem közgazdasági – és nem jogi – kategória. A jövedelem a munka és a tőke tulajdonosát munkája és tőkéje rendelkezésre bocsátásáért megillető ellenérték. Jövedelemtermelésre csak a két termelési tényező: a munka és a tőke képes – az állam nem. Az állam, nem lévén termelési tényező, nem képes jövedelemtermelésre, képes viszont a jövedelemtulajdonosoktól jövedelmet adó formájában elvonni, majd az elvont jövedelmet szétosztani. Tehát az érme egyik oldalaként lehet ugyan a feltétel nélküli alapjövedelmet állampolgári alapjognak mondani, de ez az érme másik oldalaként a jövedelemtulajdonosok azon kötelezettségét jelenti, hogy jövedelmük jelentős hányadát az államnak átengedjék azért, hogy az állampolgárok egyik alapjogukkal élhessenek. Az állam polgárai egyrészt jövedelmi-vagyoni helyzetüktől függő mértékben az államnak adót fizetnek, másrészt jövedelmi-vagyoni helyzetüktől függetlenül az államtól azonos összeget kapnak.

Az 'állam nem termelési tényező, így nem jövedelemtulajdonos' közgazdasági tény azzal pontosítható, hogy az állam tehet szert saját jövedelemre, de csak mint tőketulajdonos, illetve az állam bírja a pénzkibocsátás monopóliumát, így ennek haszna őt illeti. A pénzkibocsátás haszna a seigniorage (ejtsd: szenyorázs; a „kamara haszna”), de az csak növekvő – s így általában növekvő pénzigényű – gazdaság és/vagy magas infláció esetén létezik [s míg az előbbi kívánatos, utóbbi nem], és mértéke összehasonlíthatatlanul kisebb, mint az itt szóban forgó szükséglet.

Fontos hangsúlyozni a feltétel nélküli alapjövedelem (unconditional basic income; ugyanezen jelentésben használatos még, mint: alapjövedelem [basic income], garantált alapjövedelem [basic income guarantee], állampolgári jövedelem [citizen's income], , univerzálisan/egyetemesen járó jövedelem, végül universal demogrant – ennek nincs magyar megfelelője¹) és a garantált bérminimum (Guaranteed minimum income), illetve a létminimum bér (living wage) közötti különbséget.

A garantált bérminimum az a bér, melyet minden munkavállaló okvetlenül kézhez kap, függetlenül tényleges (piaci) bérétől. Ha tényleges bére nem éri el a garantált bérminimumot, akkor azt számára azt az állami költségvetésből (vagy valamely más közforrásból) a garantált bérminimum szintjéig kiegészítik. A létminimum bér oly módon megállapított minimálbér,

¹ A *demogrant* jelentése: „Olyan juttatás, melynek esetében a jogosultság alapja valamilyen csoporthoz (pl. demográfiai, vagy fogvatékossággal élők, gyermekes családok stb.) tartozás.” (<http://szocialis-gonozo.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=657020.#D>) Az *universal* előtag a csoport fogalmát az állampolgárok egészére terjeszti ki.

mely elegendő ahhoz, hogy abból az emberi alapszükségleteket fedezni lehessen (erre a minimálbér megállapításánál – már ahol egyáltalán van, de a legtöbb fejlett országban van – nem okvetlenül vannak tekintettel, de ha mégis, az, hogy végül is mi tartozik az alapszükségletek közé, bizonyos szint után mindig vitatható). Ezek feltételesek, mert csak a munkavállalók jogosultak rá.

A feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése mellett egyre több tanulmány és könyv érvel, tudományos konferenciák tárgya, elérése érdekében társadalmi mozgalmak szerveződnek, támogatása vagy elutasítása politikai pártok programjába kerül. A téma immár nemzetközi közbeszéd része, és egyre inkább az lesz. E rövid írásban azt mutatom be, hogy a bevezetése mellett érvelőknek milyen indíttatásból teszik ezt. Az első nézőpont szerint ideológiai vízió megvalósítása felé tett első lépésről van szó; a második nézőpont szerint ez a szegénységcsökkentő szociálpolitika kudarcából összebogozódott gordiuszi csomó átvágása; a harmadik szerint ez korunk gazdasági kihívásaira adott társadalompolitikai válasz. A feltétel nélküli alapjövedelem melletti érvelésben rendre szerepel e három nézőpont.

(I) Ideológiai vízió.

A baloldali értelmiség a XIX. század utolsó harmadában, a XX. század első évtizedeiben kidolgozott nagy társadalmi-gazdasági világjobbító projektje – a kommunizmus – az 1980-as évek végére véglegesen megbukott, a bekövetkező kudarc már az 1960-as évektől nyilvánvaló volt. Akit nem ábrándított ki 1956, a magyar forradalom és szabadságharc leverése, azt kiábrándította az 1968-as „prágai tavasz” eltiprása, legvégül pedig a szovjet afganisztáni bevonulás (1979) és a lengyel szükségállapot (1980), amivel a kommunizmus eszmeileg végképp elvesztette vonzó voltát. Persze nem az volt döntő, hogy a kommunizmus eszméje egyre kevesebbet tudott intellektuális izgalomba hozni, hanem a létező szocializmusok egyre sivárabb gyakorlata, gazdasági-jóléti ígéreteinek egyre nyilvánvalóbb kudarca.

A marxi kommunizmus gondolatmenete azon alapult, hogy a tőkés gazdaság az azt vezérlő profitmotívum miatt irracionális konstrukció; a tőkés, miközben a maguk jól felfogott érdekei szerint versenyeznek a mind nagyobb profit megszerzéséért, anarchikus állapotokat teremtenek a gazdaságban. Többről van szó, minthogy profitjuk növelése érdekében fokozzák munkavállalók kizsákmányolását, akik így nem túl sokat látnak munkájuk hasznából, hanem az anarchikus állapotok miatt nem úgy nő a gazdaság, nem oly bőségben állítja elő a javakat, mintha gazdasági verseny helyett a gazdasági tevékenység tervszerűen folyana. A tervgazdaság nem csupán a javak nagyobb bőségét teszi lehetővé, de annak egyenlő – de legalábbis lényegesen egyenlőbb – elosztását is. A tőkés gazdaságról a tervgazdaságra való áttérésnek ugyan vannak vesztesei, de az csak egy vékony tőkés réteg és közvetlen kiszolgálóik, míg nyertese lenne mindenki más, s nem csupán az egyenletesebb elosztás, hanem a tőkésék béklyójától megszabadított gazdaság fejlődési lehetőségeinek megnövekedése miatt is.

Nem szükséges hosszan bizonygatni, hogy ez marxi gondolatmenet nem állta ki a gyakorlat próbáját. Bár a kommunistává lett országok minden addiginál hatékonyabban voltak képesek erőforrásaik koncentrálására, meghatározott célok szolgálatába állítására – ezért tudta a II. Világháborúban a sztálini Szovjetunió legyőzni a hitleri Németországot –, de a történelem által számukra adatott évtizedekben nem tudtak ledolgozni hátrányukból, sőt. A kommunizmus nem tudta teljesíteni azon ígérését, hogy magasabb jólétet teremt, mint a tőkés országokban létezik; a tervgazdaságról derült ki, hogy valójában anarchia, míg ami a tőkés gazdaságok anarchiájának tűnhetett, az valójában rendezettség és átláthatóság. A

kommunizmus gazdaságilag omlott össze, hívei megfogyatkoztak, s már működtetőiknek sem volt érdeke fenntartása, ezért szabad elvonulásért cserébe átadták a hatalmat.

A baloldali értelmiség belebukott a gazdaságba, bebizonyosodott, hogy ez számára idegen terület, kivonult s az 1950-1960-as évek fordulójától gazdaságon kívüli világjobbító szerepet és feladatokat kezdett magának keresni. Akikért harcba ment, azok nem a nincstelen, kizsákmányolt proletárok, hanem a nők (feminizmus), a kisebbségek, a volt gyarmatok, majd az onnan bevándorlók felé fordult, emberi jogokat kreálva mozgalmakat szervezett kivívásukra, aminek keretében megkezdte az ember antropológiai természetének felszámolását (a homoszexuális házasság után a csoportházasság következik ...), s a politikai rendőrség helyett a „politikai korrektség” lett az ellenfelek megfélemlítésére szolgáló fegyver. A kommunizmus után megjelent egy új totalitárius ideológia.

Aki a totalitás igényével lépett fel, az nem teheti meg, hogy a gazdaságról ne legyen mondanivalója. Viszont az nincs. E lehetetlenségből született az, hogy ha a jövedelemtermelésről nincs mondanivalónk, akkor legalább a jövedelemelosztásról legyen. Ebből született a feltétel nélküli alapjövedelem gondolata, mint az emberek – bár korlátozott – anyagi egyenlősége. Ez lényegesen kevesebb, mint a kommunizmus célkitűzése a képességei szerint dolgozó és szükségletei szerint fogyasztó kommunizmus-kori emberről, aki esetén teljesen elválnak a jövedelemtermelésben játszott szerepe és a jövedelem elfogyasztása. Az, hogy mennyit tesz be és mennyit vesz ki *a bőség kosarából*.

Nem sok, de mégis valami. Első lépésnek jó az újragondolt kommunizmus felé.

(II) A szociálpolitikai csodafegyver

A második világháború után megszülető jóléti államok fő társadalmi célkitűzése a szegénység felszámolása, vagy legalábbis jelentős visszaszorítása volt, aminek érdekében széles jóléti bürokrácia jött létre, mely a költségvetés legdinamikusabban növekvő kiadási tételeinek elosztásáért felelt. A jóléti rendszer megalkotásának elve az volt, hogy számba kell venni azokat a kockázatokat és majdnem biztos történéseket, melyek az emberi életben bekövetkezhetnek (előregedés, betegség, baleset, munkanélküliség, gyermek születése stb.), s szegénységet, a társadalom folyamatain kívül kerülést (kirekesztettséget) eredményeznek. E kockázatokat pedig valamiféle pénzbeli vagy természetbeni ellátások nyújtásával kell kiküszöbölni, vagy legalább negatív hatásokat minimalizálni.

A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy a szegénység felszámolhatatlan – visszaszorítható, de meg nem szüntethető. Hiába igyekeztek újabb és újabb, az előzőnél mindig hatékonyabbnak gondolt, „jobbán célzó” szociálpolitikai rezsimeket, még átgondoltabb segélyrendszereket megalkotni, hiába törekednek a lehetséges kockázatok körének bővítésére, mindig azt tapasztalták, hogy a szegénység makacsul megmarad. És a források jó része olyanokhoz kerül, akik valójában nem is rászorulóak (viszont ügyesen tudják rászorultnak feltüntetni magukat), míg a rászorulóak egy része nem él a lehetőséggel, egyrészt mert túl büszke ahhoz, hogy ezt tegye (úgy gondolja, rászorultsága szégyellnivaló, az stigmatizálja), másik része meg nem is tud róla, hogy rászorulóként segítségre számíthat. Tehát úgy nő a jóléti bürokrácia és a szociális kiadások, hogy nincs látványos és meggyőző eredmény, van viszont állandó feszültség.

A feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése képes arra, hogy egyértelmű helyzetet teremtsen. A szociálpolitikai megközelítés az, hogy a feltétel nélküli alapjövedelem a különböző segélyek, juttatások, ellátások stb. helyébe lép, azok, mint feleslegesek megszűnnek, s az azt megítélő és adminisztráló jóléti bürokrácia is jórészt feleslegessé válik, hisz nincs „feltétel”, melynek meglétét vizsgálnia kellene. Ha mindenki kap, nincsenek jogosulatlan haszonélvezők és jogosult kimaradók. És van még egy nagyon fontos előny: mivel az alapjövedelem feltétel nélküli, a munkajövedelem mindig egyértelmű jövedelemnövekedést jelent (még ha a jövedelmet a mainál magasabb adók terhelik is, hogy az alapjövedelem kifizethető legyen), így elkerülhető az úgynevezett jóléti csapda. Ha a munkával szerzett jövedelem nem lényegesen magasabb, mint az elvesző segélyek – és még dolgozni sem kell érte –, akkor az erős érv a munkavállalással szemben – ez a jóléti csapda.

Tehát, a szociálpolitika oldaláról nézve, a feltétel nélküli alapjövedelem egyfajta tabula rasa, mely véget vet az immár bő félévszázada folyó kísérletezésnek, mellyel a leghatékonyabb segélyrendszert próbálták megtalálni. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a kudarc beismerése.

(III) Társadalompolitikai válasz

A szegénység leküzdésének legjobb útja, ha kellő számban jönnek létre munkahelyek, s a munkavállalók keresnek annyit, melyből megfelelő szinten képesek fenntartani önmagukat és eltartani családjukat. De mi van akkor, ha a termelékenységnek a technológiai fejlődés által vezérelt növekedése olyan szintre ér, hogy nem jön létre elegendő számú munkahely és/vagy a létrejötték jó része is nagyon alacsony jövedelmet kínál?

Az ipari-technológiai korszakváltások a történelemben eddig úgy zajlottak, hogy az új technológiák egyre szélesebb körű elterjedése – mely lényegesen nagyobb termelékenységet és jobb minőségű termékek előállítását jelentette (vagyis kevesebb ember, rövidebb idő alatt jobb minőségű terméket állított elő) – leértékelte a régi technológiában lévő tőkét, ide értve az emberi tőkét. Ez a munkásoknak előbb csökkenő jövedelmet, később munkanélküliséget, durvább esetben földönfutó-létet jelentett, miközben a jobb minőségű és olcsóbb termék jó hír volt a fogyasztóknak. Egy idő után azonban az új technológiák bázisán új ötletek új termékeket, az új termékek új fogyasztói igényeket eredményeztek, ezek gyártására új, régebben el sem képzelhető iparágak jöttek létre, gyárak épültek, melyeknek munkáskézre volt szükségük. A nyomorgók, a munkanélküliek, a földönfutók munkába állhattak, bérük, ha lassan is, de évtizedeken át nőtt, s végül haszonélvezőivé váltak az ipari-technológiai korszakváltásnak – csak az a kérdés, hogy mennyi idő telt el a két esemény között? Nos, inkább évek, évtizedek, mint néhány hónap....

A kérdés az, hogy most is egy ilyen ipari-technológiai korszakváltások előtt állunk (vagy már inkább az elején-közepén tartunk?), s az éles szeműek már látják a szebb jövő körvonalait, ha még egyelőre csak a nehézségeit érezzük is – azok kivételével persze, akik ennek élére tudták állni és haszonélvezőivé váltak. Vagy lehetséges, hogy elérkezett a „történelem vége”, bár nem úgy, ahogy a kommunizmus összeomlásakor, 1989-ben Francis Fukuyama gondolta? Lehetséges, hogy nincs tovább: a mikroelektronika, a robotika, a digitalizáció stb. olyan fokot ért el, mely a hagyományos termék-előállító ipar munkaerőigényét olyan csekéllyé zsugorítja (egy friss felmérés szerint ötvenmillió ember elég lesz, hogy a 7,5 milliárd földlakó számára szükséges termékeket gyártsa), hogy a többit már nem lesz képes felszívni a szolgáltató szektor, ahogy a mezőgazdaságból élők tömegeit hajdan felszívta az ipar? S ha ez be is következik, milyen béreket fizet a szolgáltató szektor? Alacsonyakat, ráadásul csökken a

határozatlan időre és napi nyolc órai munkavégzésre szóló munkaszerződések elterjedtsége, helyette határozott időre és nem fix munkaidőre szóló szerződések terjednek. Kialakul egy prekárius réteg, a modern kor proletárijai, s talán még többséget is alkot. Felesleges, mint munkavállaló, de nem felesleges, mint fogyasztó. Mindezt lehet negatív utópiának tartani, s reménykedni abban, hogy most is az fog történni, mint a múltban mindig: ipari-technológiai korszakváltás társadalmi-politikai válsággal, sok emberi szenvedéssel jár, de idővel új iparágakban új munkahelyek teremődnek elegendő számban, s a válság, az emberi szenvedés a múlt része lesz, fejezet a tankönyvben és az egyre halványuló kollektív emlékezetben.

**

Vegyük sorra a feltétel nélküli alapjövedelem társadalmi hatásait! Emberek anélkül jutnának jövedelemhez, hogy a jövedelemtermelés folyamatában munkavállalóként részt vennének, sőt anélkül, hogy a részvétel lehetőségét keressék. Félő, hogy emiatt a társadalom egyre nagyobb hányada elveszti, illetve egyre nagyobb hányadánál ki sem alakulnak azok a képességek, melyek a jövedelemszerző munkavállaláshoz szükségesek. Így már nem arról van szó, hogy az alapjövedelem a munkanélküliség átmeneti időszakában biztosítja a tisztas megélhetést, hanem arról, hogy a társadalom véglegesen két részre szakad: azokra, akik szert tesznek munkavállalói jövedelemre, s azokra, akik életük során sem. Félő, hogy az utóbbiak politikai alkuereje olyan hatalmas lesz, hogy a politikai támogatásukért cserébe az alapjövedelem emelését követeljék. Ennek terhe elérhet egy olyan szintet, mikor a munkajövedelem-tulajdonosok fellázadnak a konstrukció ellen. E lázadásnak számos formája lehet a polgárháborútól a munkavégzésből való kivonulásáig, s így a rendszer összeomlásáig.

A történelem során volt legalább egy „emberkísérlet”, mely a gyakorlatban mutatta meg, hogy mi történik akkor, ha egy meghatározott jövedelemszint garantált (ez nem azonos a mai feltétel nélküli alapjövedelemmel, de így is tanulságos). Ez volt az Angliában 1795 és 1834 között létezett úgynevezett speenhamland-i rendszer. A Londontól nyugatra fekvő Berkshire megye bírái 1795. május 6-án összeültek Speenhamland község Pelican nevű vendéglőjében, s úgy döntöttek, hogy a szegényeket bérpótlék formájában segíyezni fogják; oly mértékű segélyt adnak számukra, hogy az keresetüktől függetlenül képes legyen biztosítani családjuk számára a megélhetéshez minimálisan szükséges jövedelmet (ami a kenyér mindenkori árától és a család nagyságától függ). E megyei szintű döntés nem szolgált Angliában később elfogadott és az országban mindenütt kötelező érvényű törvény mintájául, azonban szinte minden megye által átvett gyakorlattá vált. A döntés mögötti humánus, jóindulat kétségbevonhatatlan: kimondatott a „megélhetéshez való jog”. E konstrukció csupán annyiban különbözött a „mi” feltétel nélküli alapjövedelemünktől, hogy cserébe elvárták a munkavállalást.

A „megélhetéshez való jog” azonban halálos csapdának bizonyult – erről egy egész könyvet publikált 1946-ben az angliai emigrációban élő Polányi Károly („A nagy átalakulás. Korunk gazdasági és politikai gyökerei”, Napvilág Kiadó, Budapest, második, átdolgozott kiadás, év nélkül. Az előszót a közgazdasági Nobel-díjas Joseph E. Stiglitz írta). Az 1601. évi és az 1662. évi letelepedési törvénnyel (Act of Settlement) kiegészített törvény (mely a szegényügy intézését a községek helyett az egyházközségekre bízta) 1795-ig gyakorlatban volt, hivatalosan azonban csak az 1834-ben újraírt szegénytörvény (The Poor Relief Act) arra kényszerítette a szegényeket, hogy olyan bérért dolgozzanak, amelyet el tudnak érni, s csak azok voltak segélyre jogosultak, akik (illetve: akiknek) nem találtak munkát. Ehhez képest a speenhamland-i rendszer jogkiterjesztést jelent: ezt követően azokat is segíyezik, akik

dolgoznak ugyan, de jövedelmük nem éri el a minimális családi jövedelemszintet. A segély a bért erre a szintre egészíti ki.

Ennek következtében a munkavállalóknak semmiféle anyagi érdeke nem fűződött ahhoz, hogy munkaadója elégedett legyen vele, jövedelme ugyanis mindig ugyanakkora volt, az nem függött a bérétől. Persze ha a munkavállalók nagyobb bért tudtak elérni a minimális családi jövedelemnél, akkor nem ez volt a helyzet, de a kor vidéki Angliájában ez lehetetlenség volt, a munkaadók szinte bármilyen alacsony bérért kaphattak munkást. Az eredmény: néhány év leforgása alatt a munkavállalók termelékenysége a *paupermunka* szintjére süllyedt, s mikor a munka intenzitása, végzésének gondossága és hatékonysága meghatározott szint alá esett, megkülönböztethetetlené vált a munka látszat kedvéért történő imitálásától, a „lógástól”, ami a munkaadóknak joggal szolgáltatott okot az alacsony bérek fizetésére. E rendszer, bár elvben a munkavégzést mindig kikényszerítették, gyakorlatilag mégis közsegély volt, *feltétel nélküli alapjövedelem* azoknak, akik nem érték el a szóban forgó jövedelmi szintet. Vagyis csak a szegényeknek járt – mely meglehetősen széles réteget jelentett –, s nem mindenkinek. Az alábbiakban idézem Polányit (114.o.), aki Speenhamlandet „társadalmi kalandnak” és „bolondok paradicsomának” nevezte:

„A szülőknek nem kellett gondoskodniuk a gyerekeikről, a gyerekek pedig nem függtek többé szüleiktől, a munkáltatók kedvük szerint csökkentették a béreket, a munkásokat meg, akár szorgalmasak voltak, akár lusták, nem fenyegette éhezés. Az emberbarátok a könyörületeség, bár nem az igazságosság megnyilvánulásaként ünnepelték az intézkedést, az önzők pedig boldogan megvigasztalódtak azzal a gondolattal, hogy az intézkedés könyörületes ugyan, de legalább nem bőkezű. És még az adófizetők is csak lassan jöttek rá, hogy mi történik az adókkal egy olyan rendszerben, amely deklarálja a »megélhetéshez való jogot«, akár megkeresi valaki a kenyerét, akár nem.

Az eredmény hosszú távon rettenetes volt. Bár némi időbe telt, míg az egyszerű ember önbecsülése odáig süllyedt, hogy előnyben részesítse a szegénysegélyt a bérrel szemben, közalapokból szubvencionált bérének végül szükségképpen majdnem a semmivel kellett egyenlőnek lennie, és rá kellett kényszerítenie a közsegélyre. A vidék népe fokozatosan pauperizálódott. Igaz volt a mondás: »Ha egyszer közsegélyből élsz, mindig közsegélyből fogsz élni.« A segélyezési rendszer késleltetett hatásai nélkül nem lehetne megmagyarázni a korai kapitalizmus emberi és társadalmi elfajzását.”

A korai kapitalizmus emberi és társadalmi elfajzását Friedrich Engels örökítette meg „A munkásosztály helyzete Angliában” című könyvében. Engels 1842 és 1844 között szűk két évet töltött Angliában, könyvét 1845-ben jelentette meg Lipcsében, német nyelven. Leírásai hitelesek és elborzasztóak, de mindazt, amit látott, kizárólag a proletáriátus tőkés általi kizsákmányolásának tudta be. Ellenben Polányitól megtudhatjuk, hogy ebben az „emberbarátok” felelőssége sem volt elhanyagolható, s ezt a tanulságot „sem a kormányon lévők, sem a kormányzottak nem felejtették el soha” (uo.). Legalábbis a II. Világháború végén, és még évtizedekig ez volt a helyzet.

Mindennek ellenére kétségtelenül új helyzet van, melyre lehetőleg már a közeljövőben, de középtávon feltétlenül választ kell találni. Két rutinszerű válasz hallható. Az egyik, hogy növelni kell az emberek iskolázottságát, aminek keretében olyan képességekre kell szert tenniük, mellyel a robotok nem rendelkezh(et)nek, vagy az embernél gyengébb teljesítményre képesek, továbbá rugalmas tudásra és élethosszig-tanulásra lesz szükség. Ezzel az emberek felértékelődhetnek, értékesebbekké vál(hat)nak a jövő munkaerőpiacán, ami egyben alapfeltétele az alacsonyabbról a magasabb hozzáadott-értékű termelésre való átállásnak,

mely a jelenleginél több innovációt, új termékek és szolgáltatások kifejlesztését jelenti, olyan iparágak létrejöttét, melyben a személyközi (interperszonális) készségek dominálnak (a többi marad a robotoknak). A másik rutinszerű, ritkábban említett válasz a munkaidő csökkenése, ami mégiscsak történelmi trend.

Erik Brynjolfsson, a bostoni Massachusetts Institute of Technology (MIT) információ-gazdaságtan professzora, az egyetem digitális gazdasággal foglalkozó kutatócsoportjának vezetője és a digitális gazdasággal foglalkozó folyóiratának szerkesztője, akitől távol állnak az ideológiai víziók és szociálpolitikai gordiuszi csomók átvágását sem látszik ambicionálni, egy interjújában (Stubnya Bence: Tömegek munkáját veszik el a robotok. INDEX, 2016. április 7.²), miközben optimizmusát hangsúlyozza, elismeri, hogy a robotizáció elől a magasabb iskolázottsággal való előremenekülés idővel egyre nehezebbé válhat, s akkor más megoldások után kell nézni. Olyan megoldások után, melyek „elősegítik az újraelosztást”, amihez a magasabb jövedelmek magasabb adóterhelése szükséges, beleértve a tőkejövedelmek nagyobb terhelését is. „Az adórendszeren belül – mondja – sok lehetőség van arra, hogy csökkentsük az egyenlőtlenségeket, és ha a jelenlegi trendek folytatódnak, akkor egyre nagyobb lesz a nyomás a kormányokon, hogy tegyenek valamit azért, hogy az egyenlőtlenségek csökkenjenek.”

Ezért nem ellenzi a feltétel nélküli alapjövedelmet (bár, jegyzi meg, még nem vagyunk elég gazdagok hozzá), de – állítja – tud jobbat. Ez az állami bérkiegészítés, az USA-ban (2012 óta) létező jövedelemtámogatási rendszer (earned income tax credit, EITC) kiterjesztése, mely „nem adóztatja a munkát, hanem éppen hogy támogatja azzal, hogy egy bizonyos szint alatt kiegészíti a dolgozó munkabérét.”

Nos, ez első pillantásra rendkívül hasonlít Speenhamland-re. Ha a világ vezető szaktudósa ezzel áll elő, az két dolgot jelent. Az egyik, hogy az utóbbi két évszázad talán nyomot hagyott az emberiségen, s nem ugyanabba folyóba lépünk kétszer. A másik, hogy nincs forgalomban olyan válasz, mely feleslegessé tenné a válasz keresését, a problémán való további gondolkodást.

Németh György
közgazdász, szociológus

² http://index.hu/gazdasag/2016/04/07/erik_brynjolfsson_interju_robot_automatizacio_munkaeropiac_munka/